

Pörssiyhtiön sisäinen tarkastus ja riippumattomuuteen vaikuttavat tekijät

Anu Wangel

Tekijä Anu Wangel	
Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma	
Raportin/Opinnäytetyön nimi Pörssiyhtiön sisäinen tarkastus ja riippumattomuuteen vaikuttavat tekijät	Sivu- ja liitesivumäärä 32 + 0
<p>Riippumattomuus on olennainen osa sisäisen tarkastuksen työtä ja koskettaa sekä sisäistä tarkastusta että sisäistä tarkastajaa. Pyrkii toimimaan riippumattomasti, on loputon haaste sisäiselle tarkastajalle ja koko ammattikunnalle. Riippumattomuus ei ole sisäisen tarkastuksen osa, mitä mekaanisesti käytetään vaan ennemmin sisäisen tarkastajan asenne, mihin sisäinen tarkastaja on sitoutunut suorittaessaan sisäisen tarkastuksen työtä.</p> <p>Opinnäytetyöni tutkii mitä on sisäisen tarkastuksen riippumattomuus pörssiyhtiössä. Tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää tekijöitä, joilla saavutetaan sisäisen tarkastuksen täydellinen riippumattomuus. Lisäksi tutkimuksessa käydään läpi objektiivisuuden käsitettä.</p> <p>Opinnäytetyöni viitekehyksenä toimii sisäisen tarkastuksen ammattistandardit, eettiset säännöt sekä muut ohjeet, jotka tukevat riippumattomuuden saavuttamista. Lisäksi käyn läpi muita merkittäviä seikkoja, jotka vaikuttavat riippumattomuuteen.</p> <p>Empiirinen osuus analysoi sisäisen tarkastuksen riippumattomuuden puutetta Yhdysvaltalaisen yrityksen Enronin näkökulmasta. Enron -skandaali johti aikanaan Yhdysvaltojen historian suurimpaan talousskandaaliin ja mittavaan konkurssiin. Enron -tapauksen taustalla oli useita kirjanpitoepäilyjä, mutta sisäinen tarkastus epäonnistui myös tehtävässään ja riippumattomuutta laiminlyötiin.</p> <p>Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jossa käytän sisällönanalyysimenetelmää. Tutkimus on teorialähtöinen ja viitekehyksenä on sisäisen tarkastuksen ammattistandardit, eettiset säännöt sekä käytännön ohjeet. Enron -tapauksen ja teorian välille halutaan löytää yhtäläisyyksiä ja eroja, joista syntyy tutkimuksen tulokset.</p>	
Asiasanat sisäinen tarkastus, riippumattomuus, objektiivisuus, sisäinen valvonta, tilintarkastus	

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen tavoite ja työn rajausta	2
1.2	Tutkimusmenetelmät.....	3
1.3	Tutkimuksen viitekehys	3
2	Pörssiyhtiön sisäinen valvonta	4
2.1	Johtamis- ja hallintojärjestelmä (Corporate governance)	4
2.2	Sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen erot	7
2.3	Sisäinen tarkastus.....	8
2.3.1	Sisäisen tarkastuksen viitekehys.....	9
3	Riippumattomuuteen vaikuttavat tekijät	17
3.1	Sisäisen tarkastuksen riippumattomuuden tekijät.....	17
3.2	Sisäisen tarkastajan riippumattomuuden ja objektiivisuuden tekijät.....	19
3.3	Lainsäädäntö riippumattomuuden tukena.....	21
4	Tutkimuksen empiirinen osuus	22
4.1	Tutkimusmenetelmät ja aineiston laatu	22
4.2	Tutkimuksen aineiston analysointi.....	23
5	Tutkimuksen tulokset.....	27
6	Pohdinta.....	28
6.1	Johtopäätökset.....	28
6.2	Opinnäytetyöprosessin ja oman oppimisen arviointi.....	29
	Lähteet	31

1 Johdanto

Opinnäytetyöni aiheena on tutkia sisäisen tarkastuksen riippumattomuutta pörssiyhtiön näkökulmasta. Riippumattomuuden käsite tulee vastaan kaikessa sisäisen tarkastuksen kirjallisuudessa ja sisäisen tarkastuksen ammatillisissa ohjeissa. Pyrkii toimimaan riippumattomasti, on loputon haaste sisäiselle tarkastajalle ja koko ammattikunnalle. Riippumattomuus ei ole sisäisen tarkastuksen osa, mitä mekaanisesti käytetään vaan ennemmin sisäisen tarkastajan asenne, mihin sisäinen tarkastaja on sitoutunut suorittaessaan sisäisen tarkastuksen työtä. (Ahmad, Taylor, 2009)

Riippumattomuuden käsitettä on enemmän tutkittu ulkoisen tarkastuksen osalta ja yleisellä tasolla. Vasta viime vuosina on aloitettu kiinnittämään enemmän huomiota myös sisäisen tarkastuksen riippumattomuuteen ja objektiivisuuteen. Kiinnostus sisäisen tarkastuksen riippumattomuudesta johtuu sisäisen tarkastuksen kasvavasta ja kehittyvästä roolista organisaatioissa sekä haastavasta kaksoisroolista. Haaste riippumattomuudesta on saanut lisäksi enemmän huomiota organisaatioiden corporate governancen myötä. Sisäisen tarkastuksen riippumattomuutta on tutkittu erilaisissa tutkimuksissa ja mm. Internal Audit Foundation tutkii jatkuvasti riippumattomuutta. (Ahmad, Taylor, 2009) (Stewart, Subramaniam, 2010) (The Institute of Internal Auditors - Global, 2018)

Riippumattomuuden lisäksi objektiivisuus on olennainen osa sisäisen tarkastajan työtä. Sisäisten tarkastajien kansainvälisen pääjärjestön The Institute of Internal Auditors (IIA) mukaan objektiivisuus on yksi järjestön eettisten sääntöjen periaate (Holopainen et al., 2010, 20). Riippumattomuuden ja objektiivisuuden käsite on moninkertaisesti mainittu sisäisen tarkastuksen määritelmässä, pääperiaatteissa, eettisissä säännöissä sekä kansainvälisissä ammattistandardeissa (Sisäiset tarkastajat ry 2018b, 1).

Riippumattomuus ei yksistään kuitenkaan riitä takaamaan organisaatiolle lisäarvoa. Tuloksellisin lisäarvon tuotos koostuu yhdessä riippumattomuuden, ammattimaisuuden sekä objektiivisuuden yhteistuloksesta. (Holopainen et al., 2010, 96.)

Opinnäytetyöni koostuu kuudesta osiosta. Johdannossa esittelen opinnäytetyöni aihepiirin ja tutkimuksen tavoitteen. Työn rajaus on olennainen osa tutkimusta, joten käsittelen myös sitä johdannossa. Lisäksi määrittelen millä metodilla lähestyn tutkimusta ja mitä viitekehyksiä tutkimukseni käsittää. Toisessa kappaleessa eli ensimmäisessä teoriaosuudessa käyn läpi pörssiyhtiön sisäisen valvonnan runkoa läpi aina sisäisen tarkastuksen riippumattomuuteen saakka. Jotta riippumattomuudesta ymmärretään kaikki osat, on tärkeää käydä läpi koko pörssiyhtiön sisäisen valvonnan osat. Lisäksi tutkin

sisäisen tarkastuksen viitekehystä ja keskityn siinä sisäisen tarkastuksen eettisiin sääntöihin ja ammattistandardeihin, joissa riippumattomuutta ja objektiivisuutta käsitellään eniten. Kolmannessa osiossa ja toisessa teoriaosuudessa tarkastelen tarkemmin sisäisen tarkastuksen riippumattomuuden tekijöitä ja millä keinoilla se saavutetaan pörssiyhtiössä. Neljännessä luvussa käsittelen tutkimuksen empiiristä osuutta ja paneudun kappaleessa aikanaan Yhdysvaltojen historian suurimpaan talousskandaaliin; Enron -skandaaliin, mikä aiheutui sisäpiirin korruptiosta ja kirjanpito petoksista, mutta myös sisäisen ja ulkoisen tarkastuksen riippumattomuuden puutteella oli oma vaikutuksensa petoksen mahdollistamiseen. Viidennessä luvussa käyn läpi tutkimuksen tulokset. Viimeisessä osiossa käyn läpi opinnäytetyöni johtopäätökset ja aiheen pohdintaa.

Opinnäytetyössä on käytetty lähteiden ja lähdeluettelon osalta RefWorks viitteidenhallintaohjelman Harvard -tyyliä.

1.1 Tutkimuksen tavoite ja työn rajaus

Opinnäytetyöni tutkii mitä on sisäisen tarkastuksen riippumattomuus pörssiyhtiössä. Tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää tekijöitä, joilla saavutetaan sisäisen tarkastuksen täydellinen riippumattomuus. Tutkimuksessani tutkin yhdysvaltalaisen energia-alalla toimineen yhtiön Enronin 2000-luvun alun skandaalia, mikä johtui mm. sisäisen tarkastuksen riippumattomuuden pettämisestä. Tapaus oli aikanaan Yhdysvaltojen historian suurin talousskandaali ja johti tuhansien ihmisten työpaikan menettämiseen sekä mittavaan konkurssiin. Enron -skandaali patisti yhdessä muutaman muun kirjanpitoskandaalin kanssa Yhdysvaltan liittovaltion hallitusta toimimaan ja estämään jatkossa vastaavaa tapahtumasta. Vuonna 2002 tuli voimaan Yhdysvalloissa noteerattuja pörssiyhtiöitä koskettava laki Sarbanes–Oxley Act (myöhemmin lyhennetty SOX), minkä tarkoitus on säädellä tiukemmin mm. sisäisen tarkastuksen roolia ja sen raportointia hallitukselle.

Työni on laadittu pörssiyhtiön näkökulmasta yleisellä tasolla ja peilaan empiirisessä osuudessa sisäisen tarkastuksen riippumattomuuden teorian onnistumista tutkittavaan yhtiöön.

Opinnäytetyöni pääkysymys on:

Mitkä tekijät vaikuttivat Enronin sisäisen tarkastuksen riippumattomuuden epäonnistumiseen?

1.2 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöni on tutkimustyyppinen työ, mikä sisältää kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusotteen. Tutkimusmetodina on sisällönanalyysimenetelmä. Vertaan teoriaa esimerkkiyritykseeni havainnoimalla sen riippumattomuuden puutteita sisäisen tarkastuksen näkökulmasta.

1.3 Tutkimuksen viitekehys

Tutkimuksen teorian pohjana on sisäisen tarkastuksen kansainväliset ammattistandardit, eettiset säännöt, käytännön ohjeet, työohjeet sekä IIA:n kannanotot. Lisäksi sisäisen tarkastuksen ammattikirjallisuutta käytetään hyväksi kuvastamaan riippumattomuuteen vaikuttavia tekijöitä.

2 Pörssiyhtiön sisäinen valvonta

Pörssiyhtiön sisäisen tarkastuksen riippumattomuuden tutkiminen joudutaan aloittamaan sisäisen valvonnan konseptista. Sisäinen tarkastus on yksi osa pörssiyhtiön sisäistä valvontaa ja tärkeä toimija, jotta sisäinen valvonta onnistuu joka osa-alueella.

Riippumattomuutta mitataan jo pelkästään sillä miten pörssiyhtiön sisäinen valvonta on järjestetty ja kuinka se toimii pörssiyhtiössä riippumattomuuden turvaamiseksi.

Pörssiyhtiön sisäisellä valvonnalla tarkoitetaan koko yrityksen tasoilla toimivia organisaation sisäisiä prosesseja ja toimintatapoja, joilla yrityksen johto pyrkii ehkäisemään ja paljastamaan väärinkäytöksiä ja virheitä. Tällä tavoin johto pystyy varmistamaan yrityksen toiminnan laillisuuden ja tuloksellisuuden. Sisäisestä valvonnasta ovat vastuussa jokainen osasto, mutta lopullinen vastuu on ylimmällä johdolla. (Holopainen et al., 2010, 47.) (Ratsula, 2012, 11-13.)

Se miten sisäinen valvonta toteutetaan käytännössä on jokaisen yhtiön itse päätettävissä. Sisäistä valvontaa ei siis ohjaa lait tai standardit. Toki kansalliset ohjeistukset, päivitetty lainsäädäntö sekä pörssiyhtiön hallinnointikoodi antavat tukea sisäisen valvonnan järjestämiseksi. (Ratsula, 2012, 11-13.)

2.1 Johtamis- ja hallintojärjestelmä (Corporate governance)

Yhtenä pörssiyhtiön sisäisen valvonnan tukena on toimiva johtamis- ja hallintojärjestelmä. Pörssiyhtiön hallituksen vastuulla on järjestää toimiva johtamis- ja hallintojärjestelmä ja riskienhallinta- ja valvontajärjestelmä, joiden avulla hallitus takaa riittävän tiedonsaannin organisaation toimintaan vaikuttavista tekijöistä. Näiden järjestelmien avulla organisaation tavoitteet pystytään saavuttamaan. Eritoten hyvällä johtamis- ja hallintojärjestelmällä arvioidaan yrityksen onnistunutta toimintaa. (Holopainen et al., 2010, 18-20.)

Corporate governance eli johtamis- ja hallintojärjestelmä kuvastaa terminä kokonaisuutta, jolla yhtiön hallitus ohjaa, johtaa ja seuraa organisaation toimintaa. Sisäinen tarkastus on merkittävä osa corporate governancea ja sisäisen tarkastuksen toiminnan organisoinnista ja sen pääperiaatteista on kerrottava osakkeenomistajille. (Holopainen et al., 2010, 25; 344.)

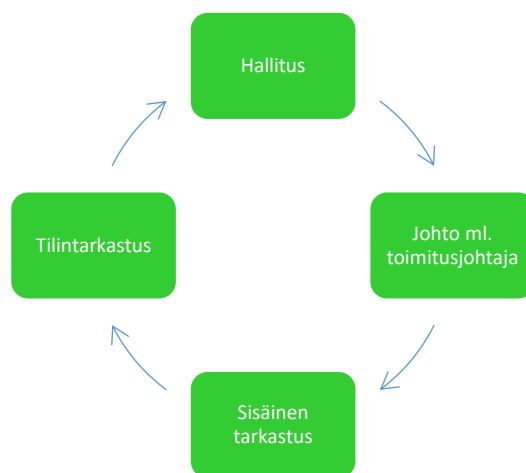
Termin ”corporate governance” käyttö lisääntyi 1980-luvulla monien taloudellisten sekä poliittisten seikkojen vuoksi. Yhtiöiden yhä lisääntyvä julkinen tieto mm. taloudellisista vaikeuksista ajoi yrityksiä kiristämään corporate governancea. Viimeinen kolaus yritysten epäonnistumisille oli lama 1990-luvulla, mikä ajoi yrityksiä kehittämään parempaa

järjestelmää, eritoten investoijien painostuksesta. Corporate governancesta haluttiin luoda mekanismi, jolla yrityksen johto saadaan toimimaan yrityksen omistajien parhaiden intressien mukaisesti. Tällä tavalla lisättiin luottoa osakemarkkinoihin ja yrityksen hengissä pysymiseen. (Holopainen et al., 2010, 24-38.) (Marie L’Huillier, 2014) (Sisäiset tarkastajat ry 2018a)

IIA (Holopainen et al., 2010, 25) määrittelee organisaation johtamis- ja hallintojärjestelmään toimijat seuraavasti:

1. Hallitus
2. Johto ml. toimitusjohtaja
3. Sisäinen tarkastus
4. Tilintarkastus

Riippumattomassa tilanteessa nämä neljä toimijaa toimivat yhdessä tehokkaasti vuorovaikuttaen ja objektiivisesti organisaation edun mukaisesti. Jokaista toimijaa ohjaavat erilaiset lait, suositukset, standardit sekä hyväksi koetut toimintatavat. Toimijoilla on erinäiset vastuu-alueet ja vastaavat itsenäisesti rooleistaan. Hallitus vastaa johtamis- ja hallintojärjestelmästä sekä riskienhallinta- ja valvontajärjestelmästä ja hallituksen työtä ohjaa corporate governance. Johdon vastuulla on strateginen ja operatiivinen johtaminen sekä toimiminen hallituksen tukena riskienhallinta- ja valvontajärjestelmien suunnittelussa sekä lisäksi näiden toteutus ja seuranta, johdon työtä ohjaa hyvät johtamiskulttuurin ominaisuudet. Sisäinen tarkastus tuottaa organisaatiolle arviointi-, varmistus- sekä konsultointipalvelua, sisäisen tarkastuksen toimintaa ohjaa kansainvälinen ammatillinen viitekehys. Tilintarkastus vastaa lakisääteisestä tilintarkastuksesta ja sen toimintaa ohjaa tilintarkastuksen lainsäädäntö ja tilintarkastussuosituksat. (Holopainen et al., 2010, 18-25.)

Kuva 1. Muokattu kuva pörssiyrityksen johtamis- ja hallintojärjestelmästä (Holopainen et al., 2010, 19).

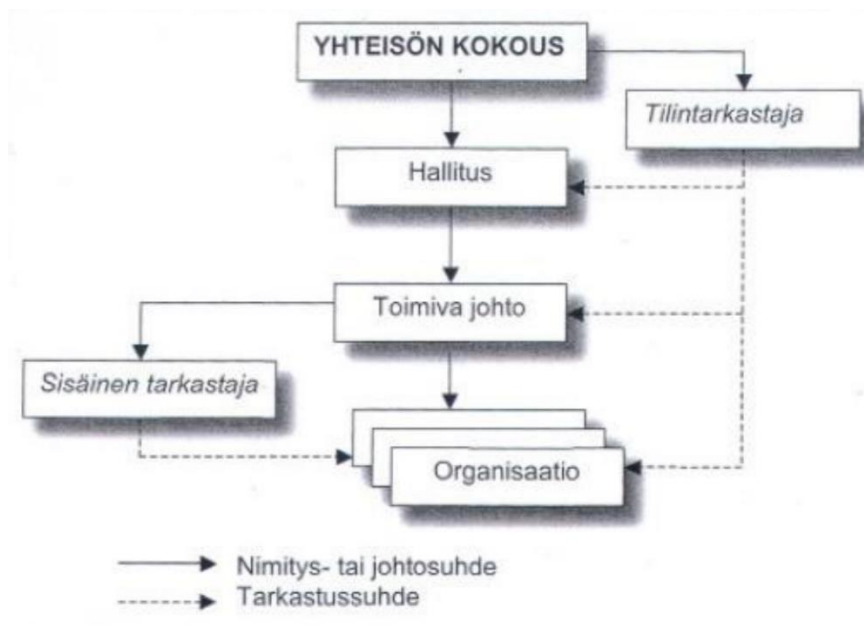
Corporate governanceen voidaan liittää erilaisia toimintaohjeita, joiden avulla halutaan ohjata yrityksen henkilöstöä ja ajaa yrityksen yleisiä linjauksia. Tällaisesta toimintaohjeesta hyvänä esimerkkinä ja todennäköisesti yleisin pörssiyhtiöissä käytetty toimintaohje on *Code of conduct*. Code of conductiin sisältyy mm. lakien, määräysten ja erilaisten säädösten noudattamisen yksityiskohtaisia ohjeita ja sääntöjä. (Ratsula, 2012, 145.)

Pörssiyhtiön erityispiirteisiin kuuluu jatkuva markkinoiden seuranta ja käsitys yhtiön arvosta (osakkeen arvo). Pörssiyhtiön omistaja arvostaa pitkän aikavälin arvon kehittymistä ja pyrkii tekemään päätöksiä yrityksen arvon kehittämisen näkökulmasta. Tässä pyrkimyksessä ovat apuna toimiva corporate governance, riskien hallinta sekä kattavat valvontajärjestelmät. Pörssiyhtiön omistajan intresseihin kuuluu löytää keinot minimoimaan riskit ja tässä apuna toimii riippumaton sisäinen tarkastus. Sisäisellä tarkastuksella on täten merkittävä rooli omistajan tavoitteiden saavuttamiseksi. (Holopainen et al., 2010, 37.)

Corporate governancen tärkeä osa on määritellä yritysjohdon roolit ja velvollisuudet pörssiyhtiössä. Pörssiyhtiön johtamis- ja hallintojärjestelmän toimijoiden tulisi toimia yhtiön edun mukaisesti ja yhtiön arvon edun mukaisesti. Pörssiyhtiön omistajan ja johdon näkemys yrityksen arvon kehittymisestä saattaa tosin olla ristiriidassa. Riippumattomuuden merkitystä voidaan myös mitata agenttiteorian avulla. Agenttiteorian mukaan, jossa yhtiön omistaja (*päämies*) palkkaa esimerkiksi johdon (*agentti*) suorittamaan tehtäviä omistajan puolesta ja antamalla tietyn tason päätätävällän yrityksen asioista, saattaa heikentyä jos sidosryhmien intressit eivät kohtaa. Päämies-agentti-suhteessa toimitaan yhteistyössä, mutta tavoitteet saattavat olla erilaiset. Agenttiteoriaa uhkaa ongelma jos agentti ajaa omaa etuaan ja jos agentin näkemys riskeistä ovat erilaiset kuin päämiehellä. Agentti saattaa esimerkiksi pyrkiä nostamaan osakkeen arvoa äkillisesti oman palkitsemismenetelmän toivossa. Agenttiteorian ongelmia päämies pyrkii ehkäisemään käyttämällä ns. agenttikustannuksia, joilla päämies ehkäisee ettei agentti toimi päämiehen edun vastaisesti. Agenttikustannukset muodostuvat valvonnasta, joilla päämies ehkäisee riskejä sekä kustannuksista joita päämies käyttää vakuuttamaan agentin, ettei agentti toimisi päämiestä vastaan. Valvontakustannuksia ovat esimerkiksi toimivat valvontajärjestelmät ja kustannukset mitä käytetään riippumattoman sisäisen tarkastuksen yksikköön. Agenttikustannukset voivat olla esimerkiksi johdon palkitsemisjärjestelmä. Pörssiyhtiön omistajan kannattaisi pyrkiä minimaalisten agenttikustannusten avulla takaamaan yhtiön vakavarainen toiminta ja ohjaamaan agenteja toimimaan kuin omistajat. (Culpan, Trussel, 2005) (Holopainen et al., 2010, 37.) (Jensen, Meckling, 1976)

2.2 Sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen erot

Sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen yhteinen tavoite on luoda riippumaton ja objektiivinen käsitys tarkastettavan kohteen tilasta. Kummatkin tahot ottavat toimintansa kautta kantaa sisäisen valvonnan laatuun, joten siksi on tärkeää, että päällekkäisyyksiä ei synny. Lisäksi tilintarkastaja arvioi myös sisäisen tarkastuksen toimintaa, jolloin näiden kahden toimijan riippumattomuuden suhde tulee olla ristiriidaton (Ratsula, 2012, 50). Erona näiden kahden toimijan välillä on mm. organisatorinen asema; sisäinen tarkastus saa tehtävänannot johdolta ja vastaa heille, kun taas tilintarkastaja toimii lain velvoittamana toimijana. Sisäisen tarkastuksen tehtäväkenttä on täten paljon laajempi ja monipuolisempi kuin tilintarkastuksen (Holopainen et al., 2010, 23). Sisäinen tarkastus noudattaa työssään sisäisen tarkastuksen ammattistandardeja, eettisiä sääntöjä sekä käytännön ohjeita ja tilintarkastus noudattaa tilintarkastuslakia ja tilintarkastussuosituksia. Sisäinen tarkastus tarkastaa vain organisaatiota. Tilintarkastajan tarkastussuhde sisältää hallituksen, johdon sekä organisaation, joissa tarkastuksen kohteena ovat tilinpäätös, kirjanpidon ja hallinnon tarkastus. (Ratsula, 2012, 47-51.)

Kuva 2. Tilintarkastuksen ja sisäisen tarkastuksen asema organisaatiossa (Riistama, 2006).

2.3 Sisäinen tarkastus

Nykypäivänä organisaatiot ovat kehittyneet niin suuriksi ja monimutkaisiksi, että hallituksen ja johdon on mahdotonta suorittaa sisäistä valvontaa kaikista organisaation toiminnoista, joista he ovat täydessä vastuussa (Holopainen et al., 2010, 83). Tämän takia riippumaton sisäinen tarkastus on olemassa. Sisäinen tarkastus on joko organisaatiossa omana yksikkönä, osittaisena omana yksikkönä tai se on kokonaan ulkoistettu. Sisäisen tarkastuksen tehtäväkentän laajuus riippuu yhtiön omista valvontaintresseistä ja tavoitteista. Sisäisen tarkastuksen tehtäviin voi jopa kuulua sisäisen valvonnan luomista ja kehittämistä, mutta tällöin sisäisen tarkastuksen riippumattomuus korostuu entisestään. (Holopainen et al., 2010, 17-18.) (Ratsula, 2012, 12-13.)

Sisäinen tarkastus toimii organisaation sisällä, johdon tukena ja avustavana tarkastusorganisaationa. Pääsääntöisesti sisäinen tarkastus toimii johdon tai hallituksen alaisuudessa, kuitenkin muuhun organisaatioon nähden riippumattomana ja objektiivisena ulkopuolisena arvioijana ja konsulttina. Sisäisen tarkastuksen konsultaatiota käytetään ensisijaisesti hallituksen määrittelemiin johtamis- ja hallintojärjestelmien ja riskienhallinta- ja valvontajärjestelmien riittävyyteen. Sisäisen tarkastuksen keskeinen tehtävä on siis arvioida sisäisten kontrollien riittävyys ja tehokkuus. Tavoitteena on saada aikaan aina positiivinen muutos. Toimimalla organisaation tukena, sisäinen tarkastus tuottaa lisäarvoa organisaatiolle ja parantaa sen toimintaa. Tällä tavoin organisaatio pystyy taas varmistamaan ja saavuttamaan asetetut tavoitteet sekä kehittämään edelleen toimintaansa. (Holopainen et al., 2010, 17-24; 74.) (Ratsula, 2012, 52.) (Sisäiset tarkastajat ry 2018a)

Sisäisen tarkastuksen työn kuva on muuttunut vuosien saatossa virheiden löytäjästä merkittävän lisäarvon tuottajaksi. Kun aikaisemmin sisäinen tarkastus ei tuonut työllään yritykselle varsinaista lisäarvoa, on se tänä päivänä yksi tärkein organisaation ja erityisesti johdon tukipilari. Nykyään sisäinen tarkastus voi toimia myös muulle organisaatiolle konsulttina tai jopa fasilitaattorina. Lisäksi sisäinen tarkastus on tärkeä toimija avustamaan organisaation valvontaympäristöä positiiviseen suuntaan tai antaa tukea valvonnan, muutoksen sekä riskienhallinnan puolesta. Itse sisäisen tarkastuksen työ on muuttunut enemmän arviointi- ja varmistuspalveluksi sekä konsultointipalveluksi. Vuonna 2000 päivitetty sisäisen tarkastuksen määritelmästä otettiin pois sana tarkastus. Nykyään tarkastus-sana kuvaa sisäisen tarkastuksen standardeissa enemmän työvälinettä. (Holopainen et al., 2010, 23-24; 84-85.)

2.3.1 Sisäisen tarkastuksen viitekehys

Vuonna 1941 perustettua IIA:ta ei aluksi ohjannut mikään viitekehys, yhdistyksen toimintaa ohjasi vain sisäisen tarkastuksen toimintatavat. Ensimmäinen sisäisen tarkastuksen määritelmä luotiin vuonna 1947 ja jossa esimerkiksi riippumattomuus mainittiin ensimmäisen kerran. Vuoden 1947 määritelmä oli lyhyt kuvaus sisäisen tarkastuksen olemassaolon tarpeista ja miten sisäinen tarkastus keskittyy ensisijaisesti kirjanpitoon ja rahoitukseen. Siinä sisäinen tarkastus kuvattiin arviointitoimintona, jossa sisäinen tarkastus on organisaation johdolle riippumaton palveluntuottaja, joka tarkastelee kirjanpitoa, rahoitusta ja muita mahdollisia toimintoja. Lisäksi sisäisen tarkastuksen tehtävänä on toimia valvontatoimintona, jossa mitataan ja arvioidaan muiden valvontatoimien tehokkuutta. Vuosien 1940-1960 välillä sisäinen tarkastus ei tuonut yrityksille vielä merkittävää lisäarvoa, vaan se toimi ennemmin sisäisenä tarkkailijana ja tutki asioita transaktiotasolla. (Holopainen et al., 2010, 23; 70.)

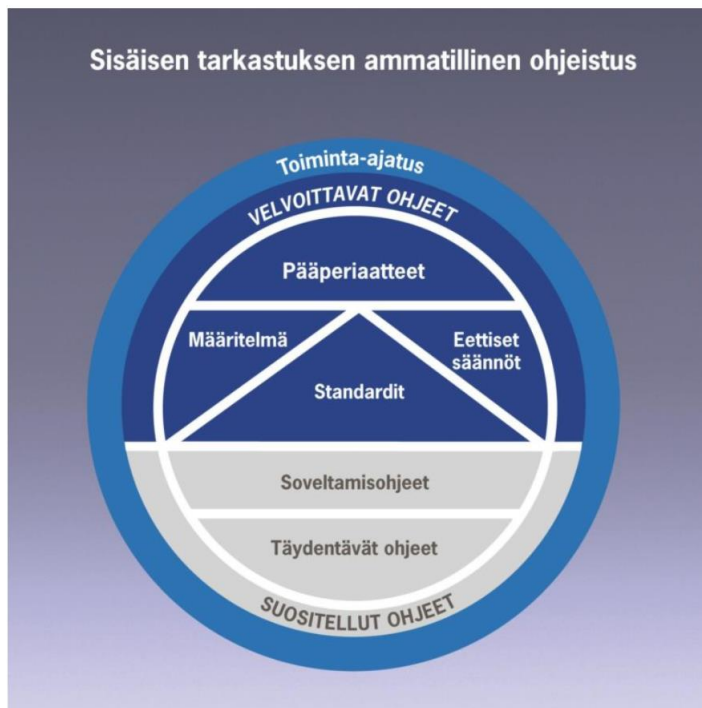
Sisäisen tarkastuksen ammattikunnan selkeä käännekohta oli vuonna 1978 kun New Yorkissa perustettu IIA täsmensi sisäisen tarkastuksen määritelmää ja vahvisti sisäisen tarkastuksen ammatin kehittymistä. Uuden määritelmän tavoitteena oli laajentaa sisäisen tarkastuksen tehtäväkenttää ja arviointi- ja valvontatoimintojen lisäksi sisäinen tarkastus auttaisi organisaation jäseniä suoriutumaan tehtävistään tehokkaasti. Tässä vaiheessa sisäinen tarkastus toimi jo operatiivisella tasolla ja toi jonkin verran lisäarvoa yrityksille. Sisäisen tarkastuksen määritelmä oli tuolloin seuraava:

Sisäinen tarkastus on riippumaton arviointitoimisto, jonka tehtävänä on palvella organisaatiota tutkimalla ja arvioimalla sen toimintoja. Sisäisen tarkastuksen päämäärä on auttaa organisaation jäseniä hoitamaan tehtävänsä tehokkaasti. Päämäärän saavuttamiseksi sisäinen tarkastus tuottaa tarkastetuista toiminnoista analyysejä, arvioita, suosituksia, neuvoja ja informaatiota organisaation jäsenille. Päämäärään sisältyy tehokkaan valvonnan edistäminen järkevin kustannuksin. (Holopainen et al., 2010, 23; 70-74.)

1990-luvulla riskiperusteisuus tuli mukaan sisäisen tarkastuksen toimintaan ja tässä vaiheessa se toi jo selvää lisäarvoa yrityksille. Sisäinen tarkastus tutki jatkossa myös riskienhallintaa ja yleistä valvontaa sekä suuntasi tarkastamisen organisaation merkittävimpiin riskeihin. Sisäisen tarkastuksen työskentely oli ammattimaistumassa. (Holopainen et al., 2010, 23.)

Nykyään sisäisen tarkastuksen työtä ohjaa vahvasti IIA:n ajatusmalli (International Professional Practices Framework eli IPPF), mitä kansainvälisesti suositellaan käytettävän sisäisen tarkastuksen työssä. Tämä ajatusmalli muodostaa sisäisen tarkastuksen viitekehyksen, jota IIA:n toimikunta haluaa päivittää ajantasaiseksi kolmen vuoden välein. (Holopainen et al., 2010, 71-72.) (Sisäiset tarkastajat ry 2018a)

Malli sisältää toiminta-ajatuksen lisäksi kuusi erilaista osa-aluetta, joista neljä ovat velvoittavia ohjeita: *Pääperiaatteet*, *Määritelmä*, *Eettiset säännöt* sekä *Standardit* ja lisäksi kaksi suositeltua ohjetta: *Soveltamisohjeet* ja *Täydentävät ohjeet*. Sisäisen tarkastuksen viitekehyksen korkeimman tason muodostavat *Määritelmä* ja *Eettiset säännöt* ja nämä kaksi määrittävät loput viitekehyksen osat. Eettisissä säännöissä ja ammattistandardeissa on paljon yhtäläisyyksiä ja mm. riippumattomuuden ja objektiivisuuden käsitettä käsitellään näissä kahdessa osa-alueessa paljon. (Holopainen et al., 2010, 71.) (Sisäiset tarkastajat ry 2018a)

Kuva 3. IIA:n ajatusmalli (Sisäiset tarkastajat ry 2018).

Eettiset säännöt on toinen korkeimman sisäisen tarkastuksen viitekehyksen tason osa ja ne antavat sisäiselle tarkastukselle toisen perusohjeen määritelmän lisäksi minkälaista toiminnan tulee olla. Eettiset säännöt kuuluvat sisäisen tarkastuksen ajatusmallin velvoittaviin ohjeisiin ja eettisten sääntöjen noudattaminen on olennaista sisäisen tarkastuksen ammattikunnalle. Eettisten sääntöjen tavoitteena on edistää sisäisen tarkastuksen ammattietiikkaa. Eettiset säännöt koskettavat sekä sisäisen tarkastuksen yksikköä että siellä toimivia henkilöitä. Eettisissä säännöissä puhutaan mm. sisäisten tarkastajien objektiivisuudesta sekä rehellisyydestä. (Sisäiset tarkastajat ry, 2018a)

Eettiset säännöt muodostuivat vuonna 1978 samalla kun ammattistandardit luotiin. Alunperin eettiset säännöt olivat vain 11 käyttäytymisnormia eikä sen tarkempaa jaottelua ollut. Vuonna 2007 sisäisen tarkastuksen viitekehys kansainvälistettiin ja samalla eettiset säännöt päivitettiin, jolloin eettisille säännöille muodostui kaksi osa-aluetta: *Periaatteet* ja *Käyttäytymissäännöt*. (Holopainen et al., 2010, 72; 75-76.)

Periaatteet (Sisäiset tarkastajat ry, 2018a) ovat sisäisen tarkastuksen ammattia ja toimintaa ohjaavia ohjeita. Ne muodostuvat neljästä peruseriaatteesta:

Rehellisyys: ”Sisäisten tarkastajien rehellisyys on perusta luottamukselle ja heidän arvioidensa uskottavuudelle.”

Objektiivisuus: ”Sisäiset tarkastajat osoittavat erityistä ammatillista objektiivisuutta kerätessään, arvioidessaan ja välittäessään tietoja tutkimastaan toiminnosta tai prosessista. Sisäiset tarkastajat arvioivat tasapuolisesti kaikkia asiaan vaikuttavia näkökohtia, eivätkä tarkastajan omat edut tai toiset henkilöt vaikuta tehtyihin arvioihin.”

Luottamuksellisuus: ”Sisäiset tarkastajat ottavat huomioon saamansa tiedon merkittävyyden ja omistajuuden eivätkä paljasta tietoja ilman asiaankuuluvia valtuuksia ellei kyseessä ole lakiin tai ammattiin liittyvä velvollisuus.”

Ammattitaito: ”Sisäiset tarkastajat käyttävät tehtävässään tarvittavia tietoja, taitoja ja kokemusta.”

Käyttäytymissäännöillä tarkoitetaan sellaista käyttäytymistä, jota sisäisiltä tarkastajilta odotetaan ja heidän odotetaan toimivan aina eettisesti kestäväällä tavalla.

Käyttäytymissäännöt pohjautuvat edellä mainittuihin periaatteisiin ja niissä on kuvattu yksityiskohtaisesti esimerkein miten sisäisen tarkastajan tulee käytännössä toimia suorittaessaan sisäisen tarkastuksen työtä. (Sisäiset tarkastajat ry, 2018a)

Riippumattomuus tulee eniten esille sisäisen tarkastuksen viitekehyksen toisella tasolla, mikä muodostuu *Standardeista* eli ammattistandardeista. Ammattistandardit julkaistiin ensimmäisen kerran New Yorkissa vuonna 1978 samalla kun sisäinen tarkastus oli matkalla selkeästi omaksi ammatiksi. Ammattistandardit pysyivätkin muuttumattomana melkein 20 vuoden ajan, kunnes vuonna 1997 IIA joutui myöntymään ja kriitikin saattamana päivittämään ammattistandardeja. Vanhoja ammattistandardeja kritisoitiin, koska ne oli alunperin suunniteltu palvelemaan yhdysvaltalaisista yhteiskuntaa ja eivät istuneet jokaiseen kulttuuriin. Siksi IIA kokosi uuden toimikunnan ja jäsenet edustivat eri kansalaisuuksia, jotta saataisiin kansainvälisesti toimivat ammattistandardit. Sisäisen tarkastuksen ammattistandardit uudistuivat lopulta 2000-luvun alussa, samalla kun itse sisäisen tarkastuksen määritelmää uudistettiin laman jälkiseurauksena. Viimeksi standardeja on päivitetty vuonna 2017. (Holopainen et al., 2010, 24; 70-71.) (Sisäiset tarkastajat ry 2018a)

Ammattistandardien tehtävänä on opastaa pakollisten käytäntöjen noudattamisessa, tarjota puitteet sisäisen tarkastuksen työn toteuttamisella ja edistämiseksi, luoda pohja suorituksen arvioinnista sekä edistää kehittämään organisaation parannettuja prosesseja ja toimintoja. Standardit ovat periaatepohjaisia ja luonteeltaan velvoittavia. Sisäisen tarkastuksen ammattistandardien noudattamatta jättäminen on eettisten sääntöjen vastaista ja täten rikkoo kansainvälistä ohjetta. Kansainvälisiä ammattistandardeja noudattava sisäinen tarkastus lisää yhtiön positiivista arvoa sekä vahvistaa siteitä ulkopuolisiin tahoihin. (Holopainen et al., 2010, 24; 71.) (The Institute of Internal Auditors - North America, 2018)

Ammattistandardit muodostuvat kolmesta eri standardista: *Ominaisuusstandardit*, *Toteutustapastandardit* sekä *Soveltamisstandardit*. Ominaisuusstandardit ja toteutustapastandardit muodostavat standardeista kaksi pääluokkaa. Soveltamisstandardit tukevat ja syventävät ominaisuusstandardeja ja toteutustapastandardeja. Ominaisuusstandardit ja toteutustapastandardit liittyvät kaikkiin sisäisen tarkastuksen tuottamiin palveluihin, kun taas soveltamisstandardit sisältävät vaatimuksia joko arviointi- ja varmistuspalveluihin tai konsultointipalveluihin. (Sisäiset tarkastajat ry 2018a)

Ominaisuusstandardit sisältävät määritelmän ominaisuuksista, joita sisäistä tarkastusta harjoittavalla henkilöllä tai sisäisen tarkastuksen organisaatiolla tulisi olla.

Ominaisuusstandardit ovat numeroitu neljään eri sarjaan: 1000-sarja määrittelee sisäisen tarkastuksen toiminnon tarkoitusta, toimivaltaa ja vastuuta. Nämä tulevat kirjata kirjallisena sisäisen tarkastuksen toimintaohjeeseen. Lisäksi toimintaohjeessa tulee mainita arviointi- ja varmistuspalveluiden luonne ja konsultointipalveluiden luonne. 1100-sarjassa tulee vastaan riippumattomuuden ja objektiivisuuden käsite. Standardeissa käsitellään mm. organisatorista riippumattomuutta sekä henkilökohtaista objektiivisuutta ja riippumattomuutta. (Holopainen et al., 2010, 77-79.) (Ratsula, 2012, 52.) (Sisäiset tarkastajat ry, 2018a)

Tärkein standardi 1100-sarjasta kuuluu seuraavasti:

1100 – Riippumattomuus ja objektiivisuus

Riippumattomuus merkitsee sellaisten olosuhteiden välttämistä, jotka uhkaavat sisäisen tarkastuksen toiminnon tehtävien puolueetonta hoitamista. Jotta sisäisellä tarkastuksella olisi tehtävien tuloksellisen hoitamisen edellyttämä riittävä riippumattomuus, sisäisen tarkastuksen johtajalla on suora ja rajoittamaton keskusteluyhteys ylimpään johtoon ja hallitukseen. Tämä voidaan toteuttaa siten, että sisäisen tarkastuksen johtaja raportoi sekä ylimmälle johdolle että hallitukselle. Riippumattomuuden uhat on hallittava, koskivat ne sitten yksittäistä tarkastajaa, toimeksiantoa, toimintoa tai organisaatiota. Objektiivisuus merkitsee puolueetonta asennoitumista, jonka ansiosta sisäinen tarkastaja voi toteuttaa toimeksiantonsa niin, että hän vilpittömästi uskoo työnsä tulokseen eikä tee työn laatuun liittyviä myönnytyksiä. Objektiivisuus edellyttää, että sisäinen tarkastaja ei anna muiden henkilöiden mielipiteiden vaikuttaa omiin arviointeihinsa tarkastusasioissa. Objektiivisuuden uhat on hallittava, koskivat ne sitten yksittäistä tarkastajaa, toimeksiantoa, toimintoa tai organisaatiota. (IIA 1100)

Lisäksi toinen tärkeä standardi on:

1120 – Henkilökohtainen objektiivisuus

Eturistiriita on tilanne, jossa sisäisellä tarkastajalla - joka toimii luottamusta edellyttävässä asemassa -on kilpailevia ammatillisia tai henkilökohtaisia etuja. Tällaisessa tilanteessa hänen voi olla vaikeaa täyttää velvollisuutensa puolueettomasti. Eturistiriita voi olla olemassa, vaikka se ei johtaisikaan mihinkään epäeettiseen tai sopimattomaan toimintaan. Eturistiriita voi synnyttää mielikuvan epäsopivasta toiminnasta, mikä voi horjuttaa luottamusta sisäiseen tarkastajaan, sisäisen tarkastuksen toimintoon tai ammattiin. Eturistiriita saattaa heikentää henkilön kykyä suorittaa tehtävänsä ja velvollisuutensa objektiivisesti. (IIA 1120)

1200-sarja käsittelee ammattitaitoa ja ammatillista huolellisuutta. Siinä korostuu sisäisen tarkastajan tiedot, taidot ja pätevyys ja niiden hankinta. Lopuksi 1300-sarja määrittelee sisäisen tarkastuksen laadun varmistus- ja kehittämisohjelman sisällön. Näiden kahden sarjan olennaiset standardit ovat:

1210 – Ammattitaito

Sisäisellä tarkastajalla tulee olla omien yksittäisten tehtäviensä suorittamiseen tarvittavat tiedot, taidot ja muu pätevyys. Sisäisen tarkastuksen toiminnolla tulee kokonaisuutena olla tai sen tulee hankkia tehtäviensä suorittamiseen tarvittavat tiedot, taidot ja muu pätevyys. (IIA 1210)

1312 – Ulkoiset arvioinnit

Pätevän ja riippumattoman, organisaation ulkopuolisen arvioijan tai arviointiryhmän tulee toteuttaa ulkoinen arviointi vähintään kerran viidessä vuodessa. Sisäisen tarkastuksen johtajan tulee keskustella hallituksen kanssa

- ulkoisen arvioinnin toteutustavasta ja -tiheydestä
- ulkoisen arvioijan tai arviointiryhmän pätevyysvaatimuksista ja riippumattomuudesta, mukaan lukien mahdollisista eturistiriidoista. (IIA 1312)

Toteutustapastandardit ovat jaettu kolmeen eri sarjaan ja ensimmäinen sarja 2000-2060 sisältää määritteitä sisäisen tarkastuksen johtamisesta. Tärkein 2000-sarjan standardi kuuluu seuraavasti:

2060 - Raportointi ylimmälle johdolle ja hallitukselle

Sisäisen tarkastuksen johtajan tulee raportoida säännöllisesti ylimmälle johdolle ja hallitukselle sisäisen tarkastuksen toiminnon tarkoituksesta, toimivallasta ja vastuusta sekä toimintasuunnitelman toteutumisesta sekä eettisten sääntöjen ja standardien noudattamisesta. Raportoinnin tulee sisältää myös merkittävät riski- ja valvontakysymykset sisältäen väärinkäytösriskit, organisaation johtamis- ja hallintojärjestelmää koskevat asiat sekä muut sellaiset asiat, jotka edellyttävät ylimmän johdon ja/tai hallituksen huomiota. (IIA 2060)

Seuraava sarja 2100 käsittelee sisäisen tarkastuksen työn luonnetta. Tärkein standardi näistä on:

2100 – Työn luonne

Sisäisen tarkastuksen toiminnon tulee järjestelmällistä ja riskiperusteista lähestymistapaa käyttäen arvioida organisaation johtamis- ja hallinto-, riskienhallinta- ja valvontaprosesseja sekä edistää niiden kehittämistä. Sisäisen tarkastuksen vakuuttavuus ja arvo kasvavat, kun tarkastajat ovat ennakoivia ja kun heidän arvionsa tarjoavat uusia näkemyksiä ja punnitsevat tulevia vaikutuksia. (IIA 2100)

Viimeinen sarja 2200-2600 käsittelee itse tarkastustoimeksiannon prosessia ja riskien viestintää. Olennaiset standardit näistä ovat:

2230 - Resurssien kohdentaminen toimeksiantoon

Sisäisen tarkastajan tulee määrittää toimeksiannon tavoitteiden saavuttamisen edellyttämät asianmukaiset ja riittävät resurssit. Henkilöiden kohdentamisen tulee perustua kunkin toimeksiannon luonteen ja monimuotoisuuden arviointiin sekä aikarajoitteisiin ja käytettävissä oleviin resursseihin. (IIA 2230)

2420 – Raportoinnin laatu

Raportoinnin tulee olla täsmällistä, objektiivista, selkeää, tiivistä, rakentavaa, täydellistä ja oikea-aikaista. (IIA 2420)

2600 – Riskien hyväksymistä koskeva viestiminen

Kun sisäisen tarkastuksen johtaja katsoo, että johdon hyväksymäriski saattaa olla koko organisaation kannalta liian suuri, hänen tulee keskustella asiasta ylimmän johdon kanssa. Jos sisäisen tarkastuksen johtajan näkemyksen mukaan riskienhallintatoimet silti ovat riittämättömät, hänen tulee raportoida siitä hallitukselle. (IIA 2600)

Soveltamisstandardit ovat merkitty ominaisuusstandardien ja toteutustapastandardien numerosarjojen perään joko kirjaimella A kuvaamaan arviointi- ja varmistustoimintaa tai kirjaimella C kuvaamaan konsultointitoimintaa. (Holopainen et al., 2010, 77.)

Tärkeimmät näistä standardeista ovat esimerkiksi:

1210.A2 – Sisäisellä tarkastajalla tulee olla väärinkäytösriskin ja sen hallinnan arvioinnin edellyttämä riittävä asiantuntemus, mutta hänellä ei tarvitse olla sellaisen henkilön erityisosaamista, jonka pääasiallisena tehtävänä on havaita ja tutkia väärinkäytöksiä. (IIA 1210.A2)

2120.A2 – Sisäisen tarkastuksen toiminnon tulee arvioida väärinkäytösten ilmenemisen mahdollisuutta ja sitä, kuinka väärinkäytösriskejä hallitaan organisaatiossa. (IIA 2120.A2)

2130.A1 – Sisäisen tarkastuksen toiminnon tulee arvioida organisaation johtamis- ja hallintojärjestelmään, toimintoihin ja tietojärjestelmiin liittyvien riskien valvontamenettelyiden riittävyttä ja tuloksellisuutta. Arvioinnin tulee kattaa:

- organisaation strategisten tavoitteiden saavuttaminen
- taloudellisen ja toiminnallisen tiedon luotettavuus ja eheys
- toiminnan ja hankkeiden tuloksellisuus ja tehokkuus
- omaisuuden turvaaminen
- lakien, määräysten, toimintaperiaatteiden, menettelytapojen ja sopimusten noudattaminen. (IIA 2130.A1)

2210.A3 – Johtamis- ja hallintotavan, riskienhallinnan ja valvontamenettelyiden arvioimiseen tarvitaan riittävät arviointiperusteet. Sisäisen tarkastajan tulee varmistua siitä, onko johto ja/tai hallitus asettanut riittävät arviointiperusteet tavoitteiden ja päämäärien saavuttamisen arviointia varten. Jos arviointiperusteet ovat riittävät, sisäisen tarkastajan tulee soveltaa niitä omassa arvioinnissaan. Jos arviointiperusteet ovat puutteelliset, sisäisen tarkastajan tulee johdon ja/tai hallituksen kanssa keskustellen tunnistaa tarkoituksenmukaiset arviointiperusteet. (IIA 2210.A3)

3 Riippumattomuuteen vaikuttavat tekijät

3.1 Sisäisen tarkastuksen riippumattomuuden tekijät

Sisäisen tarkastuksen tulee olla ehdottoman riippumaton, jotta sisäinen tarkastus kykenee hoitamaan tehtävänsä. Sisäisen tarkastuksen asemointi ja raportointitaso organisaatiossa auttaa säilyttämään vaadittavan riippumattomuuden; mitä alempi raportointitaso on sitä vaikeampi sisäisen tarkastuksen on toimia standardien mukaan ja tällöin sisäisen tarkastuksen koko potentiaali organisaatiossa jää hyödyntämättä. Organisatorinen riippumattomuus turvataan parhaiten siten, että hallitus tai sitä vastaava korkein päättävä elin vastaa sisäisen tarkastuksen johtajan nimittämisestä, erottamisesta, työn arvioinnista sekä palkitsemisesta. Sisäisen tarkastuksen johtaja tulee valita omasta organisaatiosta ja johtajalla ei tulisi olla muita vastuita kuin sisäinen tarkastus. Vastaavasti sisäisen tarkastuksen johtaja päättää ja valitsee omat alaisensa ja heidän palkitsemisesta. Sisäisen tarkastuksen johtaja voi myös ulkoistaa palvelun halutessaan. (Holopainen et al., 2010, 95-99.)

Organisatorista riippumattomuutta lisää sisäisen tarkastuksen itsenäisyys hallituksesta luomalla yhteisiä toimenpiteitä ja käymällä avointa keskustelua sisäisen tarkastuksen johtajan sekä hallituksen tai sitä vastaavan toimielimen kanssa. Säännölliset tapaamiset ja raportoinnit suoraan hallitukselle ilman toimitusjohtajan läsnäoloa lisäävät sisäisen tarkastuksen riippumattomuutta. (Holopainen et al., 2010, 96-98.)

Sisäisen tarkastuksen riippumattomuutta vahvistetaan luomalla sisäisen tarkastuksen toimintaohje, jonka lopuksi hallitus hyväksyy. Riippumattomuus tulee määrittellä toimintaohjeeseen selkeästi ja erityisesti sisäisen tarkastuksen riippumattomuutta tulee korostaa toimintaohjeessa. (Sisäiset tarkastajat ry 2018b, 1.)

Rakenteellinen korruptio organisaatiossa saattaa heikentää riippumattomuutta ja objektiivisuutta. Korruption taustalla voi olla oman edun tavoittelu tai oman aseman puolustaminen. Riippumattomuutta estää myös johdon ja sisäisen tarkastuksen valikoitu tiedonkulku, valtasuhteet, tarkastustoimeksiannon manipulaatio sekä pyrkimykset vaikuttamaan tarkastustulokseen. (Sisäiset tarkastajat ry 2018b, 2.)

Sisäisen tarkastuksen vuosisuunnitelma tulevista tarkastuksista tulee olla riippumaton. Toimintamahdollisuuksien supistaminen vie uskottavuutta sisäiseltä tarkastukselta ja estää organisaation kehittymisen. (Sisäiset tarkastajat ry 2018b, 2.)

Sisäisen tarkastuksen työtä tulee säännöllisesti seurata ja varmistaa sen laatu. Jatkuva seuranta edesauttaa riippumattomuuden säilyttämistä kun seurannassa tarkastellaan noudattaako sisäinen tarkastus toiminnassaan ammattistandardeja ja eettisiä sääntöjä. Sisäisen tarkastuksen johtaja on vastuussa laadun varmistus- ja kehittämisohjelman laatimisessa sekä ylläpitämisessä. Sisäisen laadun arvioinnin lisäksi tulee suorittaa ulkoisia arvioiteja sisäiselle tarkastukselle vähintään kerran viidessä vuodessa. Täten ulkopuolinen arvioija vahvistaa sisäisen tarkastuksen riippumattomuutta organisaatiossa. (IIA 1300-1312)

Sisäisen tarkastuksen riippumattomuuden tueksi hallitus voi perustaa tarkastusvaliokunnan (Audit committee), jonka tehtävänä on turvata yhtiön taloudellisen informaation luotettavuutta ja laatua. Tällä tavalla pystytään tehostamaan hallitustyöskentelyä. Tarkastusvaliokunnan tehtävänä on mm. arvioida sisäisen tarkastukseen toiminnan riippumattomuutta ja objektiivisuutta sekä valvoa sisäisen tarkastuksen työn etenemistä. Lisäksi tarkastusvaliokunnan tehtäviin voi kuulua sisäisen tarkastuksen tarkastussuunnitelmien ja raporttien käsittely. Tarkastusvaliokunnan tulee kuulla säännöllisesti riippumattomia ulkopuolisia asiantuntijoita, joihin sisäiset tarkastajat ja tilintarkastajat kuuluvat. Tarkastusvaliokunnan on hyvä tavata sisäisiä tarkastajia ilman johdon läsnäoloa, näin vahvistetaan riippumattomuutta. Lisäksi tarkastusvaliokunta voi pyytää tilintarkastajaa arvioimaan sisäisen tarkastuksen suorituskykyä. (Holopainen et al., 2010, 343-349.) (Ratsula, 2012, 54-57.)

Tarkastusvaliokunnan olemassaolon etu on mahdollisuus paneutua syvällisemmin yhtiön sisäiseen valvontaan pienemmällä kokoonpanolla tai halutessaan tarkastusvaliokuntaan voidaan nimittää koko hallitus. Suositus kuitenkin on, että tarkastusvaliokunnan jäsenet ovat riippumattomia ja yhtiön operatiivisesta johdosta. Täten ristiriidan välttämiseksi hallitukseen mahdollisesti kuuluvia yritysjohtajan edustajia ei tule valita tarkastusvaliokuntaan. Lisäksi edes yhden tarkastusvaliokunnan jäsenenä tulee olla kokemusta sisäisestä tarkastuksesta ja laskentatoimesta. Tarkastusvaliokunta raportoi työskentelystään johdolle. (Holopainen et al., 2010, 343-349.) (Ratsula, 2012, 54-57.)

Tehokkaalla ja ammattitaitoisella tarkastusvaliokunnalla on tärkeä rooli myös sisäisen tarkastuksen riippumattomuuden osalta, se vahvistaa sisäisen tarkastuksen riippumattomuutta ja tukee sisäisen tarkastajan asemaa. Tarkastusvaliokuntaa voi pitää siis turvamekanismina, jolla ylläpidetään ja hallitaan sisäisten tarkastajien objektiivisuutta. (Stewart, Subramaniam, 2010)

3.2 Sisäisen tarkastajan riippumattomuuden ja objektiivisuuden tekijät

Sisäisen tarkastajan suhde tarkastettavaan yksikköön tulee olla puolueeton ja objektiivinen. Sisäisen tarkastajan tulisi välttää tarkastustilannetta, jossa hän arvioi toimintoja, joista hän on ollut vastuussa viimeksi kuluneen vuoden aikana.

Tarkastuskohteen havainnot eivät saa kääntyä positiiviseksi, esimerkiksi etenemisen tai tulospalkkion toivossa. Jos organisaatiossa käytetään palkitsemismallia, tulisi kannustinpalkkion määräytyä ennemmin joko sisäisen tarkastuksen tai koko organisaation pitkän aikavälin tulokseen eikä niinkään yksittäisen tarkastustoimeksiannon läpivientiin. Riippumattomuutta lisääisi palkitsemismallissa se, että sisäisen tarkastuksen kannustinpalkkio olisi määritelty erikseen ylimmän johdon palkitsemismalleista. (IIA 1130.A1) (Sisäiset tarkastajat ry 2018b, 2.)

Sisäisen tarkastuksen laajaa näkökenttää ja osaamista voidaan mahdollisesti käyttää astinlautana johtotason tehtäviin. Lisäksi saatetaan tehdä horisontaalisia siirtoja sisäisten tarkastajien osalta. Organisaatiot saattavat pitää mentelmää taloudellisena ja sosiaaliset paineet voivat ajaa tähän, mutta nämä saattavat heikentää sisäisen tarkastajan riippumattomuutta ja objektiivisuutta. Riskinä on sisäisen tarkastajan mahdollinen laiminlyönti ammattietiikka kohtaan tarkastaessaan mahdollista tulevaa osastoansa sekä saattavat olla haluttomia ottamaan vahvasti kantaa tarkastuksessa esiin tulleisiin asioihin. (Stewart, Subramaniam, 2010)

Sisäisen tarkastajan suhde tarkastettavaan yritykseen vaikuttaa tutkimuksen mukaan sisäisen tarkastajan objektiivisuuteen. Ulkoisen palveluntarjoajan sisäinen tarkastaja pystyy tutkimuksen mukaan ylläpitämään objektiivisuutta ilman, että se vaikuttaa hänen taloudellisiin tai muihin paineisiin. Lisäksi ulkopuolinen sisäinen tarkastaja on tutkimuksen mukaan luotettavampi ja tehokkaampi, koska hän on vapaa johdon vaikutuksesta (Yasin, Nelson, 2012, 13). Toisaalta ulkoinen palveluntarjoaja ei aja tarkastettavan yrityksen etua, jolloin herää kysymys onko ulkoinen palveluntarjoaja parempi yhtiön tavoitteiden saavuttamiseksi. (Ahlawat, Lowe, 2004, 156.)

Tutkimus osoittaa, että sisäisen tarkastajan ristiriitainen rooli vaikuttaa negatiivisesti riippumattomuuden ylläpitoon. Sisäisen tarkastaja toimii organisaatiossa sekä tarkastajan roolissa että konsultaatiopalvelun tuottajana. Tarkastusroolissa sisäisen tarkastajan tulee pysyä riippumattomana, eikä antaa esimerkiksi johdon vaikuttaa omaan arvostelukykyyn tarkastustilanteessa. Konsultaatiopalveluiden kohdalla tilanne on päinvastainen mitä tulee yhteistyöhön ja kommunikaatioon; sisäinen tarkastaja työskentelee johdon ja tarkastusvaliokunnan kanssa sekä hyväksyy heidän tukensa, mutta myös heidän

ratkaisunsa. Lisäksi sisäisen tarkastajan epäselvään rooliin vaikuttaa toimintaympäristön monimutkaisuus ja sen muutokset, mm. tekniikan ja säännösten kompleksisuus sekä mahdollinen vieras kieli ja termit vaikuttaa kykyyn ylläpitämään ammattimaista riippumattomuutta. (Ahmad, Taylor, 2009)

Sisäinen tarkastaja kamppailee jatkuvasti omien arvojen, johdon odotusten ja ammattikunnan vaatimusten välillä mitä tulee riippumattomuuden ylläpitämiseen. Voi tulla vastaan tilanteita, jossa sisäinen tarkastaja voi joutua toimimaan ystävää tai kollegaa vastaan raportoimalla rikkomuksista. Lisäksi sisäinen tarkastaja voi joutua tilanteeseen, jossa asia on hyväksyttävää organisaatiotasolla, mutta ei ammatillisella tasolla. Esimerkiksi johto voi pyytää muuttamaan raporttia, jossa on raportoitu väärinkäytöksistä ja rikkomuksista ja tämä on vastaan ammatin eettisten sääntöjen kanssa. (Ahmad, Taylor, 2009)

Useiden tutkimusten mukaan aikapaineella on epäsuotuisia vaikutuksia sisäisen tarkastuksen työn laatuun. Aikapaine johtaa ammattistandardien rikkomiseen sekä aiheuttaa epäeettistä käyttäytymistä. Lisäksi aikapaine aiheuttaa kiirehtimistä tarkastuksen loppuun saattamiseksi sekä vaikuttaa raportin laatuun. Nämä tekijät vaikuttavat negatiivisesti riippumattomuuteen ja objektiivisuuteen. Sisäisen tarkastuksen aikapaine on haaste, koska se on myös yksi johdon mittari, jolla mitataan sisäisen tarkastuksen työn laatua. Toisaalta sisäisen tarkastajan pätevä arvostelukyky ajaa tarkastussuunnitelman yli, kun ei haluta tinkiä objektiivisuudesta. (Ahmad, Taylor, 2009) (Azad, 1994)

Sisäinen tarkastaja voi joutua tahtomattaan päävastuuseen riskienhallinnan järjestämisestä, jonka IIA on määritellyt kielletyksi sisäisen tarkastajan toimeksi. Toisaalta sisäisen tarkastaja voi olla mukana kehittämässä tai tukemassa riskienhallintaa mikä on täysin hyväksyttyä sisäiseltä tarkastajalta. Riippumattomuuden ylläpitämiseksi sisäinen tarkastaja ei saisi olla sekä täysin vastuussa että kehittämässä riskienhallintaa. Sisäisen tarkastajan objektiivisuus saattaa myös kärsiä merkittävästi jos sisäinen tarkastaja on mukana riskienhallinnassa ja joutuu raportoimaan tarkastusvaliokunnalle riskienhallinnan epäonnistumisesta. (Stewart, Subramaniam, 2010)

Sisäisen tarkastajan riippumattomuutta voidaan tukea sisäisen tarkastuksen CIA - ammattitutkinnolla sekä kuulumalla sisäisten tarkastajien yhdistykseen. Yhdistys jakaa tietoa ja tukea sisäisille tarkastajille ja edesauttaa ylläpitämään sisäisen tarkastajan ammattitaitoa. (Holopainen et al., 2010, 386.)

3.3 Lainsäädäntö riippumattomuuden tukena

Yhdysvaltojen kongressissa säädettiin 2000-luvun alussa Sarbanes-Oxley laki -laki (SOX), jonka tarkoituksena on parantaa pörssiyrityiden julkaisemien tietojen oikeellisuutta ja luotettavuutta. Lain tehtävänä on tiukentaa mm. yhtiön sisäisen valvontajärjestelmän tehokkuutta. Laki koskettaa kaikkia Yhdysvaltojen pörssiin noteerattuja yrityksiä, joten se koskettaa myös mahdollisia ulkomaisia tytäryhtiöitä. Uuden lain syntymiseen johti talousskandaalit, joissa riippumattomuutta oli laiminlyöty monella eri osa-alueella. Viimeinen tarve uuden lain säätämiseksi oli Enronin tilinpäätösskandaali vuonna 2002, mikä jo viimeistään horjutti sijoittajien luottamusta yhtiöihin ja heidän sisäisiin valvontajärjestelmiin. Enronin skandaalilla oli kaksoismerkitys, koska petoksessa oli osallisena sekä Enronin johto että heidän tilintarkastusyhtiö Arthur Andersen, joka suoritti ulkoistetusti myös Enronin sisäisen tarkastuksen. (Ratsula, 2012, 132.)

SOX -lain merkittävimmät säädökset riippumattomuuden osalta ovat: sisäisen valvonnan säädökset, pakollisen tarkastusvaliokunnan olemassaolo, toimitusjohtajaa ja talousjohtajaa koskevat säännökset, väärinkäytösten ehkäisyä koskevat sääntelyt sekä tilintarkastajaa koskevat säädökset. Tilintarkastaja ei voi SOX:n myötä toimia enää asiakasyritykselle sisäisenä tarkastajana jos on jo tilintarkastussuhde yhtiöön. Lisäksi tilintarkastajan tulee antaa lausunto tilinpäätöksen yhteydessä miten johto on arvioinut yrityksen sisäisen valvontajärjestelmän tehokkuuden. (Ratsula, 2012, 48; 133-139.)

SOX -lain hyödyllisyydestä kiistellään jatkuvasti puolesta sekä vastaan. Selvää on, että lain tuomat muutokset ovat kalliita yhtiöille. Tämä on johtanut siihen, että useat ulkomaiset yhtiöt eivät listaudu enää Yhdysvaltojen pörssiin tai jo listautuneet pyrkivät listautumaan pois. Lisäksi yhdysvaltalaiset yritykset mielummin listautuvat euroopassa välttääkseen kuluja SOX -lain määräyksestä koskien riskienhallinnasta ja sisäisestä valvonnasta. Sisäisen tarkastuksen kannalta laki on tuonut positiivisia muutoksia; sisäinen tarkastus raportoi nyt suoraan toimitusjohtajalle tai hallitukselle. Sisäisten tarkastajien määrä on lisääntynyt jos mitataan IAN:n jäsenyyksiä. Lisäksi New Yorkin pörssi vaatii kaikilta heille listautuneilta yrityksiltä omaa sisäisen tarkastuksen toimintoa. (Garner, McKee & McKee, 2007, 70.) (Holt, 2007, 75.)

Sisäiselle tarkastukselle SOX -lain tuomat hyödyt ovat esimerkiksi prosessien yksinkertaistaminen, manuaalisen työn vähentäminen sekä dokumentaation parantaminen. Tämä kaikki ehkäisee inhimillisten virheiden määrää. (Wagner, 2006, 135-140.)

4 Tutkimuksen empiirinen osuus

Tutkimukseni empiirinen osa käsittelee aikanaan Yhdysvaltojen seitsemänneksi suurimman yrityksen Enronin tuhoa ja miten mm. riippumattomuuden puute johti yhtiön Yhdysvaltojen suurimpaan konkurssiin ja aikanaan mittavimpaan talousskandaaliin. Skandaali sai aikanaan paljon mediahuomiota ja luonnollisesti myös Yhdysvaltojen kongressi kiinnostui asiasta. Keskityn tutkimuksessani Enronin loppuvaiheisiin ja vuoden 2001 johtaneeseen toiminnan loppumiseen.

Enronin talouspetokset keskittyivät joukon operatiivisen johdon toimiin ja tarkoituksena oli ahneesti oman rahallisen edun tavoittelu petollisin keinoin. Petos luotiin luovilla kirjanpito kirjauksilla sekä harhaanjohtavilla tilinpäätöksillä, lisäksi tasetta vääristeltiin. (Northrup, 2006, 5.)

4.1 Tutkimusmenetelmät ja aineiston laatu

Empiirisen tutkimuksen voi suorittaa joko kvalitatiivisella (*laadullinen*) tai kvantitatiivisella (*määrällinen*) tutkimusmenetelmällä ja toisaalta tutkimuksessa voidaan yhdistää näitä molempia. Erona näiden kahden menetelmän välillä on tutkittavan kohteen aineiston keruumenetelmät. Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään tarkkaan valikoituihin kohteisiin ja analysoidaan niitä tarkemmin. Määrällisessä tutkimuksessa keskitytään suuren joukon ja numeerisen aineiston hyötyihin. (Hirsjärvi et al., 2007, 131-133; 136; 160.)

Käytän opinnäytetyössäni kvalitatiivista tutkimusotetta. Tämän laadullisen tutkimuksen tarkoitus on ymmärtää tekijöitä, jotka johti Enronin konkurssiin ja riippumattomuuden laiminlyöntiin sisäisen tarkastuksen osalta. Tutkimuksessa on haluttu käyttää vain yhtä kohdetta ja syventyä sen dokumentaatioon. Toisaalta olisi voitu ottaa tutkimukseen muutama samanlainen tapaus, mutta riskinä olisi ollut, että aineisto alkaa toistaa itseään. Oletetaan myös, että lukija on etukäteen tietoinen Enronin tapauksesta ja sen tuomasta lakimuutoksesta. (Tuomi, Sarajärvi, 2018)

Tutkimuksessani olen käyttänyt laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysin menetelmää, mikä on teorialähtöinen ja viitekehyksenä on sisäisen tarkastuksen ammattistandardit, eettiset säännöt sekä käytännön ohjeet. Sisäisen tarkastuksen ammattistandardeja Enronin toiminnan loppuvuosien ajalta ei ole saatavilla, joten käytän olemassa olevia vuoden 2017 standardeja vertauskohteena. Oletettavasti tämä on yhtä luotettava lähde kuin vuosituhannen alun standardit johtuen ammattistandardien stabiilista historiasta.

Tutkimuksen kohteen ja teorian välille halutaan löytää yhtäläisyyksiä ja eroja, joista syntyy tutkimuksen tulokset. (Tuomi, Sarajärvi, 2018)

Tutkimuksen aineiston hankinnassa on käytetty pelkästään olemassa olevaa dokumentaatiota, koska tarkastellaan yhtä kohdetta, joten haastattelu aineistonkeruumenetelmänä ei ole tarpeellista. Parhaimman näkemyksen Enronin tilanteesta antaa arvostetut aikakauslehtien (*Journal*) artikkelit, joita tässä tutkimuksessa on käytetty. Suurin osa aikakauslehtien artikkeleista sijoittuu 2000-luvun alkuun Enronin konkurssin jälkeiseen aikaan. Muutamia kirjoja on myös aiheesta kirjoitettu, joita käytetään tässä tutkimuksessa hyväksi suuremman ja yksityiskohtaisemman kokonaiskuvan aikaansaamiseksi tutkittavasta kohteesta. (Tuomi, Sarajärvi, 2018)

4.2 Tutkimuksen aineiston analysointi

Enronin ja Andersenin yhteistyö alkoi vuonna 1993 kun sisäinen tarkastus ulkoistettiin Andersenille. Samalla 40 henkilöä muutti Andersenin palkkalistoille, heidän mukana myös sisäisen tarkastuksen esimies. Työntekijöiden palkkaaminen puolin ja toisin ei loppunut tähän; 1990-luvun lopussa moni Andersenin kirjanpitäjä siirtyi vastaavasti Enronin palkkalistoille. Enronin mukaan heillä oli myös osittaista omaa sisäisen tarkastuksen toimintoja (Weil, 2001). Tämä vahvistaa sen, että sisäisen tarkastuksen organisointi ei ollut täysin selvää ja läpinäkyvää. Enron lisäksi rikkoi jo heti yhteistyön alussa riippumattomuuden rajaa luopumalla sisäisen tarkastuksen esimiehestä ulkoistetulle sisäisen tarkastuksen suorittavalla yritykselle. Sisäisen tarkastuksen johtajan tulisi olla omasta yrityksestä ja hallituksen tai sitä vastaavan korkeimman elimen päättämä. Lisäksi siirtämällä 40 sisäisen tarkastuksen työntekijää Andersenin palkkalistoille uhmaa objektiivisuutta ja estää täysin puolueettoman työn suorittamisen. (Herrick, Barrionuevo, 2002)

Enronin ja Arthur Andersenin suhde oli monimutkainen ja monimuotoinen. Enron maksoi vuosittain monia kymmeniä miljoonia Andersenille hoitaakseen sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen, mutta summan jako näiden kahden kesken oli epäselvää. Andersen kehitti järjestelmän, jossa sekoitti tilintarkastajan ja sisäisen tarkastajan roolit, joilla tarkasteltiin Enronin kirjauksia. Molemmat palvelut upotettiin konsultointipalveluiksi. Sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen lisäksi Enronin osti Anderseniltä myös veropalveluita ja taloudellista neuvontaa. Enron oli Andersenille toiseksi suurin asiakas ja tuskin halusi menettää tätä. Ominaisuusstandardien soveltamistapastandardi 1000.A1 määrittelee, että organisaatiolle tarjottavat arviointi- ja varmistuspalvelut tulee määritellä kirjallisesti sisäisen tarkastuksen toimintaohjeeseen. Enron ja Andersen ovat laiminlyöneet

standardia, koska selvää eroa ostetuista palveluista ei oltu tehty. (IIA 1000.A1) (Weil, 2001)

Enronin ja Andersenin läheinen palvelusuhde väistäämättä heikensi riippumattomuutta. (Herrick, Barrionuevo, 2002). Enronin palkkaama sama ulkoistettu yritys suoritti sisäistä tarkastusta ja hoiti myös tilintarkastuksen. Ristiriitana on se, että tilintarkastajan tulee myös työssään arvioida asiakasyrityksen sisäisen tarkastuksen tehokkuutta petosten ja kirjanpitovirheiden ehkäisyn osalta. Enronin ja Andersenin tapauksessa tilintarkastajan objektiivinen arvio asiakasyrityksen sisäisen tarkastuksen laadusta ei ole mahdollista ja tämä heikentää sekä ulkoisen että sisäisen tarkastuksen uskottavuutta. (Weil, 2001)

Andersenin tilintarkastajilla ja konsulteilla oli omat pysyvät työpisteet Enronilla (Herrick, Barrionuevo, 2002). Enronin edustajan mukaan Andersenin työntekijät puuttuivat Enronin työntekijöiden työskentelyyn ja osallistuivat jopa kokouksiin (Dugan, Berman & Barrionuevo, 2002). Tämä estää täysin objektiivisen työskentelyn, varsinkin kun ostetut palvelut eivät olleet selkeästi eritelty mikä on sisäisen tarkastuksen palvelua ja mikä tilintarkastuksen tai muun konsultaation alaista palvelua. Vaikeaa on tehdä ero kumman yhtiön etua tämänlaisessa palveluntarjonnassa ajetaan. Sisäisen tarkastuksen kuten myös tilintarkastuksen pitää pystyä toimimaan riippumattomasti ja objektiivisesti ja suhde tarkastettavaan kohteeseen tulee olla puolueeton. Tämä ei ole voinut toteutua, koska Enronille toimeksiantoa tekevien Andersenin työntekijöiden läheinen suhde asiakkaseen oli ilmiselvää. Andersen laiminlöi eettisten sääntöjen ohjeita, joissa ohjeistetaan toimimaan objektiivisesti ja luottamuksellisesti.

Enronin liiketoiminta-alue jakautui kuuteen eri alaan sähkö, maakaasu, tietoliikenne, kuljetus- ja jakelupalvelut, tukkukauppa sekä vesi ja uusiutuva energia. Energia- ja tietoliikenteen liiketoimista löytyi suurimmat ongelmat. Enronin monimuotoiset yhtiökuviot sekoittivat osakkeenomistajien päitä. Johto piilotteli yhtiön todellista tilaa ja näytti julkisuuteen vain jatkuvasti kasvavan osakkeen arvon. Vaikka yhtiö näytti osakemarkkinoilla hyvältä, oli sen todellinen toimintakyky heikkoa ja vakavaraisuus kyseenalaistettiin velkojen noustessa. Enronin johto keskittyi enemmän pitämään yllä julkisia suhteita esimerkiksi valtioon ja liittovaltion hallitukseen sekä poliitikoihin lobbauksen merkeissä kuin että olisi noudattanut kirjanpito- ja talouskäytäntöjä osakkeen arvon kohottamiseksi. Suurin osa poliittisista avustuksista Enronille olivat laillisia, mutta kyseenalaistavat maksujen eettisyyden. Enronin petoksiin sisältyi lisäksi hämääviä lähipiiritapahtumia, joissa Enronin talousjohtaja oli osallisena. Enron oli myöntänyt laiminlyönneensä yhtiön Code of conductia salliessaan lähipiiritapahtumat. (Bierman, 2014, 4-5.) (Culpan, Trussel, 2005) (Olson et al., 2002)

Enronin tarkastusvaliokunta otti suuren riskin nimittäessään Andersenin sekä sisäisen tarkastuksen suorittajaksi että tilintarkastajaksi. Sisäisen ja ulkoisen tarkastuksen toimintojen tulee toimia yhdessä niin laajasti, että jokainen riskialue on katettu ilman päällekkäisyyksiä ja toinen toistaan toimii laadunvarmistajana. Näin ei tapahtunut ja Enronin tarkastusvaliokunta epäonnistui tehtävässään luottaen liikaa Andersenin sanaan. Andersen osallistui jopa tarkastusvaliokunnan tapaamisiin. Tarkastusvaliokunnan olisi pitänyt kriittisemmin tarkastaa Andersenin luoman sisäisen tarkastuksen toimintaohje, mikä olisi sisältänyt sisäisen tarkastuksen toiminnon vastuut, vastuu-alueet ja suhteet asiakasyritykseensä. Sen sijaan Enron antoi vastuun täysin Andersenille, eikä esimerkiksi käyttänyt hyväksi IIA:n apua konsultaatiossa. Lisäksi osan tarkastusvaliokunnan jäsenten ammattitaitoa arvosteltiin pätemättömyydestä kaupankäynnin liiketoimista, riskeistä sekä ymmärryksestä kehittyneen sisäisen tarkastuksen periaatteista. Tarkastusvaliokuntaan kuului jäseniä muista maista ja he eivät pystyneet aina ottamaan osaa tarkastusvaliokunnan tapaamisiin. Perustetun tarkastusvaliokunnan jäsenillä tulee olla edes osalla kokemusta sisäisestä tarkastuksesta ja laskentatoimesta. Tarkastusvaliokunnan olisi pitänyt arvioida kriittisemmin sisäisen tarkastuksen toiminnan riippumattomuutta ja yhtiön sisäisen valvonnan riittävyttä. (Culpan, Trussel, 2005) (Dugan, Berman & Barrionuevo, 2002) (Payne, 2002)

Vuoden 2001 alkupuoliskolla mikään ei viitannut tulevaan konkurssiin; Enron ilmoitti jopa Yhdysvaltojen arvopaperimarkkinoita valvovalle elimelle SEC:lle, että taloudellinen tilanne oli hyvä (Bierman, 2014, 38). Tässä vaiheessa alkoi jo ensimmäiset epäilijät kirjoittamaan lehdistöön epäilyttävistä Enronin tulonlähteistä (Bierman, 2014, 47). Enronin johto toimi tässä väärin vääristäessään taloudellista tilannetta ja eivät noudattaneet corporate governancea. Pörssiyhtiön tulisi välittömästi tiedottaa arvopaperin arvoa heikentävistä seikoista (Holopainen et al., 2010, 36). Varsinkin kun media on jo kiinnittänyt huomion ja suorastaan vaatii vastausta pörssiyhtiöltä. Sisäisen tarkastuksen suhde tässä on ollut myös monimutkainen, koska päävastuu yhtiön tuloksesta on lopulta johdolla. Sisäisen tarkastuksen tehtävä on tukea johtoa saavuttamaan sen tavoitteet ja parantamaan toimintaa. Sisäinen tarkastus on myös epäonnistunut tehtävässään, koska tuki riskienhallinnanprosessin tehokkuudesta ei ole ollut riittävä.

Arthur Andersen tiesi Enronin riskeistä ja Enronin vääristävästä kirjanpitokirjauksista, mutta ei informoinut siitä Enronin hallitusta (Bierman, 2014, 136). Lisäksi Enronin kirjanpito ei ollut läpinäkyvää (Bierman, 2014, 131). Tämä on ristiriidassa, missä tilintarkastajan tulee arvioida asiakasyrityksen sisäisen tarkastuksen tehokkuutta kirjanpitovirheiden ehkäisyn osalta. Lisäksi sisäinen tarkastus ei ole toiminut tässä riippumattomasti antaessaan kirjanpitoepäilyjen tapahtua. Sisäisen tarkastuksen toimiessaan ammattistandardien

mukaisesti, Enronin petolliset kirjanpitokirjaukset olisivat tulleet tarkastuksissa esiin. Sisäisen tarkastuksen ensisijaisena tehtävänä ei ole paljastaa väärinkäytöksiä, mutta sillä on huomattava rooli väärinkäytösriskien kontrolloimisessa. Ominaisuusstandardien soveltamistapastandardi 1220.A1 käsittelee sisäisen tarkastajan ammatillista huolellisuutta ja nimenomaan väärinkäytösten osalta: "Sisäisen tarkastajan tulee noudattaa ammatillista huolellisuutta niin, että hän arvioi merkittävien virheiden, väärinkäytösten tai säädösten, määräysten ja sopimusten vastaisen toiminnan todennäköisyyden" (IIA 1220.A1). Andersen mm. laiminlöi tätä standardia, koska väärinkäytös on jo päässyt tapahtumaan ja arviota todennäköisestä väärinkäytöksestä ei ole tehty tarpeeksi tehokkaasti. (Ratsula, 2016)

Lokakuussa 2001 lopulta Enron teki oikaisuja kolmannen kvartaalin kirjanpitoon vähentäen tulosta 664 miljoonaa dollaria, 1,2 miljardia dollaria osake pääomaan sekä oikaisuja vuosien 1997-2000 nettotuloihin. Media ei enää tässä vaiheessa säästellyt sanojaan ja tämä johti konkurssiin joulukuussa 2001. Enronin johdon tekemät päätökset rikollisista oman edun tavoitteluista ja kirjauksista olisi pitänyt herättää sisäisen tarkastuksen eli Arthur Andersenin huomion aikaisemmin. Lisäksi osakkeen korkea hinta ja hinnan nopea kasvu olisi pitänyt pistää silmään sisäisen tarkastuksen näkökulmasta. Sisäinen tarkastus ei ole toiminut riippumattomasti ja objektiivisesti ummistaessaan silmänsä vuosia jatkuneelle systemaattiselle petosvyhdille. Hyvällä sisäisen tarkastuksen vuosisuunnittelulla kirjanpitopetokset olisivat tulleet esiin. Lisäksi toteustapastandardin 2010 - Suunnittelu mukaan sisäisen tarkastuksen johtajan tulee laatia riskiperusteinen suunnitelma sisäisen tarkastuksen tehtävien tärkeysjärjestyksestä ja tästä tulee keskustella ylimmän johdon kanssa mitkä ovat liiketoiminnan päätavoitteet ja niiden riskit. Jos johto olisi kokenut, että kirjanpitoon liittyvät kirjaukset ovat riskilistalla, sisäinen tarkastus olisi voinut kohdentaa enemmän resursseja kirjanpidon vuosittaisiin tarkastuksiin ja se olisi näkynyt sisäisen tarkastuksen vuosisuunnitelmissa. (Bierman, 2014, 67.)

Vuonna 2002 Arthur Andersen myönsi tuhonneensa lokakuussa vuonna 2001 Enroniin liittyviä dokumentteja. Andersen tiesi, että Enronin kirjanpito oli vääristelyä ja tätä tulnaisiin tutkimaan heidän osaltaan. Andersen ei toiminut rehellisesti ja riippumattomasti tuhotessaan todistusaineistoa. Useaa dokumentaatiota ohjaa lainsäädäntö kuinka kauan dokumentteja tulee säilyttää. Sisäisen tarkastuksen osalta dokumentaatiota ohjaa ammattistandardi 2330.A2, jossa sisäisen tarkastuksen johtajan tulee määrittää työpapereiden säilytysaika-vaatimukset, jotka ovat voimassa tallennustavasta riippumatta. Säilytysaika-vaatimuksen tulee olla organisaation ohjeiden ja viranomaismääräysten tms. mukainen. (Bierman, 2014, 136.) (IIA 2330.A2)

5 Tutkimuksen tulokset

Tutkimus antaa tuloksen, missä käy selvästi ilmi monen eri sisäisen tarkastuksen viitekehyksen osan laiminlyönti. Koko sisäisen tarkastuksen järjestäminen Enronille ei noudattanut sisäisen tarkastuksen ohjeita ja sisäisen tarkastuksen esimies ei ole toiminut riippumattomasti ja objektiivisesti salliessaan erikoisen järjestelyn Enronin ja Andersenin välillä. Sisäisen tarkastuksen ja sisäisen valvonnan järjestäminen ei ole ollut kaikille läpinäkyvää ja monituroitavissa.

Sisäisen ja ulkoisen tarkastuksen palvelun raja on ollut epäselvä ja sitä ei ole vuosien varrella kyseenalaistettu tai kilpailutettu. Andersenilta ostetut palvelut ovat olleet sekä tilintarkastusta että sisäistä tarkastusta ja työn päällekkäisyys on heikentänyt riippumattomuutta. Tilintarkastusta koskettaa myös riippumattomuus ja objektiivisuus. Lisäksi hämärät työntekijöiden siirrot Andersenin ja Enronin välillä ovat heikentäneet riippumattomuutta. Sisäiset tarkastajat eivät ole täten pystyneet toimimaan täysin objektiivisesti näiden kahden yhtiön läheisten suhteiden takia. Sisäiset tarkastajat eivät ole toimineet ammattistandardien mukaisesti tai eettisten sääntöjen mukaisesti tarkastaessaan Enroniin liittyviä tarkastuksia.

Koko Enronin sisäinen valvonta on ollut puutteellista ja agenttikustannukset ovat olleet korkeat, johto on toiminut epäeettisesti osakkeenomistajien kustannuksella. Enronin tapauksessa on selkeä agenttiteorian ongelma ja johto on pyrkinyt nostamaan osakkeen arvoa suhteettoman nopeasti vaikka yritys on ollut veloissa. Oman edun tavoittelu on ollut ilmiselvää, mutta se ei ole tullut esiin vuosien varrella tai sitä on tietoisesti piiloteltu.

Enronilla on ollut näennäinen corporate governance, mutta johto on toiminut epäeettisesti ja laiminlyöden kaikkia corporate governancen periaatteita. Lisäksi corporate governancen olemassaolo ei auta, jos sisäisen valvonta ja sisäinen tarkastus ovat puutteellisia. Corporate governancen toimijat eivät ole toimineet riippumattomasti ja objektiivisesti yhtiön edun mukaisesti.

Riippumattomuuden tukena olisi toiminut hyvä ja toimiva tarkastusvaliokunta, mutta tutkimuksessa tulleet seikat kertovat Enronin tarkastusvaliokunnan epäpätevydestä ja ns. laiskasta suhtautumisesta yrityksen riskien hallintaan. Tarkastusvaliokunnan jäsenten epäsäännölliset osallistumiset tarkastusvaliokunnan kokouksiin ovat heikentäneet heidän tietoisuuttaan Enronin talouden todellisesta tilanteesta ja yhtiön sisäisen tarkastuksen tilasta. Lisäksi Andersenin jatkuva läsnäolo tarkastusvaliokunnan tapaamisissa on heikentänyt sisäisen tarkastuksen mahdollisuutta pysyä riippumattomana.

6 Pohdinta

6.1 Johtopäätökset

Enronin loppuvaiheiden nopea eteneminen paljastaa petoksen ilmeisyyden. Enronin vääristelevät kirjanpitokirjaukset tulivat kolmessa kuukaudessa julkisuuteen ja mitään ei ollut enää tehtävissä yhtiön pelastamiseksi. Enronin epärehellinen johto ja vilpilliset kirjanpitokirjaukset ovat skandaalin taustalla, mutta petos on ollut monikerroksinen ja monisyinen. Petokseen ei pelkästään sisälly yksittäisiä epärehellisiä ja oman edun tavoittelevia johtoportaan ihmisiä vaan myös systemaattiset sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen epäeettiset toimintatavat ja asioiden salailun kulttuuri. Toimivalla ja rehellisellä sisäisen tarkastuksen toiminnolla tämän luokan skandaali olisi voitu välttää. Viimeinen vaihtoehto riippumattomuuden turvaamiseksi olisi ollut pörssiyrityksiä velvoittava tiukempi lainsäädäntö, mikä olisi vaatinut Enronia tiukemmin järjestämään ja ylläpitämään sisäistä valvontaa sekä raportoimaan sen riittävydesrä. Tapahtumien aikaan tällaista lakia ei ollut olemassa; SOX -laki tuli voimaan vasta Enron -skandaalin jälkeen. SOX -lain tuomia etuja sisäisen tarkastuksen näkökulmasta ovat mm. tilintarkastusyhtiöitä koskevat määräykset sisäisen tarkastuksen palveluiden tarjoamisesta asiakasyritykselle. Täten laki pyrkii pitämään sisäistä tarkastusta mahdollisimman riippumattomana.

Enronin sisäisen tarkastuksen riippumattomuuden epäonnistumisen syynä on ollut huonosti organisoitu sisäisen tarkastuksen yksikkö sekä sen toiminnot. Näennäinen sisäinen tarkastus ei ole toiminut sisäisen tarkastuksen ammattistandardien tai eettisten sääntöjen mukaan. Andersenilta ostetut sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen palvelut ovat toteutettu yhdessä samanaikaisesti ja osittain päällekkäin. Kaikille on jäänyt epäselväksi miten mikäkin palvelu on toteutettu ja mistä palvelusta on maksettu. Lisäksi työntekijöiden tehokas siirtely positiosta toiseen ja yrityksestä toiseen on vaikuttanut riippumattomuuden epäonnistumiseen.

The Economist -lehden toimittajan mukaan yritykset tarvitsevat jatkossa vahvempia ja hyvin palkattuja keskitason johtoportaan ihmisiä, aidosti riippumattomia tilintarkastajia ja palkitsemisvaliokunnan, vaikutusvaltaisempia sisäisiä tarkastajia ja erottelun hallituksen ja toimeenpanenva johdon välillä (The Economist 2002). Tämä mielestäni kiteyttää hyvin toimivan ja hyvän johtamistavan, jolla ehkäistään sisäistä korruptiota ja riippumattomuuden laiminlyöntiä joka osa-alueella. Sisäisellä tarkastuksella on tärkeä rooli pörssiyrityksessä, jota kannattaa hyödyntää tehokkaasti. Sisäinen tarkastus ei kuitenkaan yksin pysty taistelemaan riskejä vastaan, mutta yhdessä muiden riippumattomien ja objektiivisten toimijoiden kanssa se on mahdollista.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ei pysty mittaamaan samalla tavalla kuin määrällisen tutkimuksen pätevyyttä, koska tutkimuksen aineiston keruussa ei ole käytetty numeerista aineiston keruumenetelmää. Toisaalta tutkimus on esitetty puolueettomasti ja käytetyt lähteet ovat olleet uskottavia, joten tutkimus on validi.

Sisäisen tarkastuksen riippumattomuutta kannattaa jatkossa tutkia lisää sen yhä kasvavan kaksoismerkityksen vuoksi. Pörssi-yhtiöiden monimuotoisuus ja monimutkaiset prosessit vaativat sisäiseltä tarkastukselta yhä enemmän ja riippumattomuus tulee vain entisestään korostumaan. Riippumattomuus on laaja käsite ja sen toteutus pörssi-yhtiössä haastavaa. Jatkotutkimukset sisäisen tarkastuksen riippumattomuudesta auttaisivat pörssi-yhtiöitä tunnistamaan yhä paremmin riippumattomuutta uhkaavat tekijät ja parantamaan sisäisen valvonnan prosesseja. Lisäksi riippumattomuuden tutkimuksia voitaisiin hyödyntää pörssi-yhtiöiden sisäisen tarkastuksen ulkoistamiskartoituksessa.

6.2 Opinnäytetyöprosessin ja oman oppimisen arviointi

Opinnäytetyön kirjoittaminen ja toteuttaminen oli täysin uutta itselleni ja ei vastannut kooltaan mitään aikaisempaa kirjoitustyötä. Aihe on itselleni tuttu, koska työskentelen sisäisenä tarkastajana, mutta näin suuri syventyminen aiheeseen oli luonnollisesti itsellekin uutta. Varsinkin koko sisäisen tarkastuksen historia ja teoria siinä suuruudessaan oli uusi tuttavuus. Uskon, että opinnäytetyön aiheesta on omassa työssä paljon hyötyä ja pystyn opinnäytetyöni avulla jakamaan työpaikallani tietoa kollegoilleni.

Aiheeni on mielestäni ajankohtainen aina, koska se on sisäisen tarkastuksen ydinaihe ja sitä voi tutkia loputtomasti. Se on myös mielestäni tärkein aihe ja ohjeistukset aiheesta syventyvät koko ajan kun tietoa ja tapauksia tulee lisää esiin. Aiheen rajaus ei sinänsä tuottanut ongelmaa, mutta empiirisen osuuden kohdalla oli haastavaa löytää tietoa juuri Enronin sisäisestä tarkastuksesta ja riippumattomuudesta. Tietoa oli muuten saatavilla todella runsaasti.

Tiedonhaku oli aluksi haastavaa ennenkuin oppi eri lähdekanavien tekniikat ja hyvät hakusanat. Halusin hyödyntää paljon sähköisiä lähteitä, koska se mielestäni tukee nykypäivän monimuoto-opiskelijoiden tapaa työskennellä dynaamisesti.

Opin kirjoittamisen aikana paljon myös laadullisen tutkimuksen kirjoittamisesta ja sen vaatimuksista. Kirjoittamistaito oli luonnostaan jo hallussa oman ammattini takia, mutta lukemistaito kehittyi valtavasti ja pystyin lukemaan pitkiäkin tekstejä ja kirjoittamaan niistä muistiinpanot ulkomuistista.

Itselle uutta ja mielenkiintoista oli suuri aikakauslehtien artikkelien määrä ja niitä oli runsaasti kahlattavana. Pääosin tekstit olivat englanniksi mikä ei tuottanut ongelmaa, mutta paljon aihealueen sanastoa tuli opittua, varsinkin kun itse työskentelen saksankielisessä yrityksessä missä sisäisen tarkastuksen ammattisanasto on saksaksi.

Tekstin kirjoittaminen monisanaisesti ei mielestäni kehittynyt odotetusti. Oli haastavaa kirjoittaa teorian tekstiä laajasti ja rikkaasti. Huomasinkin, että suurin haasteeni on saada tekstiä kasaan riittävästi. Syy voi osaksi johtua ammatin tarkasta ja niukasta raportin esittämistyylisestä ja siitä on vaikea päästä eroon.

Ajankäytön suunnittelu ei vastannut toteutusta, koska paljon jo pelkästään teknistä tietokoneongelmaa tuli vastaan. Muuten ajankäyttö oli sitä mitä itse oli pääosin odottanutkin ja hyvä, että varasin paljon aikaa opinnäytetyön kirjoittamiseen.

Lähteet

- "Leaders: The lessons from Enron - The lessons from Enron; Enron and auditing", 2002, *The Economist*, vol. 362, no. 8259, pp. 9-10.
- IIA 1000-2600. Sisäisen tarkastuksen kansainväliset ammattistandardit.
- Ahluwat, S.S. & Lowe, D.J. 2004, "An Examination of Internal Auditor Objectivity: In-House versus Outsourcing", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, vol. 23, no. 2, pp. 147-158.
- Ahmad, Z. & Taylor, D. 2009, "Commitment to independence by internal auditors: the effects of role ambiguity and role conflict", *Managerial Auditing Journal*, vol. 24, no. 9, pp. 899-925.
- Azad, A.N. 1994, "Time budget pressure and filtering of time practices in internal auditing: A survey", *Managerial Auditing Journal*, vol. 9, no. 6, pp. 17.
- Bierman, H.J. 2014, *Accounting/finance lessons of Enron: a case study*, World Scientific Publishing Co Pte Ltd, Singapore.
- Culpan, R. & Trussel, J. 2005, "Applying the Agency and Stakeholder Theories to the Enron Debacle: An Ethical Perspective", *Business and Society Review*, vol. 110, no. 1, pp. 59-76.
- Dugan, I.J., Berman, D. & Barrionuevo, A. 2002, "On Camera, People at Andersen, Enron Tell How Close They Were", *Wall Street Journal*, pp. A.1.
- Garner, D.E., McKee, D.L. & McKee, Y.A. 2007, *Accounting and the Global Economy after Sarbanes-Oxley*, Routledge, Armonk.
- Herrick, T. & Barrionuevo, A. 2002, "Enron and Andersen Sometimes Blurred Into One Company - Firms Often Cross-Hired, Staffs Socialized Together - Another Auditor Would Have Done the Same", *Asian Wall Street Journal*, pp. 1.
- Hirsjärvi, S., Sinivuori, E., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007, *Tutki ja kirjoita*, 13. osin uud. laitos edn, Tammi, Helsinki.
- Holopainen, A., Holopainen, A., Koivu, E., Kuuluvainen, A., Lappalainen, K., Leppiniemi, J., Mikola, M. & Vehmas, K. 2010, *Sisäinen tarkastus*, [2. laitos] edn, Tietosanoma, Helsinki.
- Holt, M.F. 2007, *The Sarbanes-Oxley Act: Costs, Benefits and Business Impact*, Elsevier Science & Technology, Jordan Hill.
- Jensen, M.C. & Meckling, W.H. 1976, "Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure", *Journal of Financial Economics*, vol. 3, no. 4, pp. 305-360.
- Marie L'Huillier, B. 2014, "What does "corporate governance" actually mean?", *Corporate Governance*, vol. 14, no. 3, pp. 300-319.
- Northrup, L. 2006, *Profitable Sarbanes-Oxley Compliance : Attain Improved Shareholder Value and Bottom-line Results*, J. Ross Publishing Inc., Ft. Lauderdale.

- Olson, J.F., Mueller, R.O., Tsacoumis, S. & Goodman, A.L. 2002, "After Enron: issues for boards and audit committees to consider. (Audit Committees)", *Corporate Governance Advisor*, vol. 10, no. 3, pp. 2-8.
- Payne, N. 2002, "The Enron meltdown", *Accountancy SA*, pp. 34-35.
- Ratsula, N. 2016, *Compliance: eettinen ja vastuullinen liiketoiminta*, Talentum Pro, Helsinki.
- Ratsula, N. 2012, *Yrityksen sisäinen valvonta*, Edita, Helsinki.
- Riistama, V. 2006, "Tiesitkö tämän tilintarkastuksesta? Osa 3: Tilintarkastajan ja sisäisen tarkastajan yhteistyö.", *Tilintarkastus – Revision*, no. 2, pp. 51-54.
- Sisäiset tarkastajat ry 2018a, *Ammatillinen ohjeistus*. Available: <https://theiia.fi/sisainen-tarkastus/ammattillinen-ohjeistus/> [2018, Aug 14,].
- Sisäiset tarkastajat ry 2018b, "Riippumattomuus ja objektiivisuus vaakalaudalla", *Syynissä*, vol. 4, no. 1, pp. 1-2.
- Stewart, J. & Subramaniam, N. 2010, "Internal audit independence and objectivity: emerging research opportunities", *Managerial Auditing Journal*, vol. 25, no. 4, pp. 328-360.
- The Institute of Internal Auditors - Global 2018, *About Internal Audit Foundation*. Available: <https://global.theiia.org/knowledge/research/Pages/About-The-IIA-Research-Foundation.aspx> [2018, Sep 17,].
- The Institute of Internal Auditors - North America 2018, *Standards and Guidance*. Available: <https://na.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Standards.aspx> [2018, August 21,].
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Uudistettu laitos edn, Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Wagner, S. 2006, "The Unexpected Benefits of Sarbanes-Oxley", *Harvard business review*, vol. 84, no. 4, pp. 133-140.
- Weil, J. 2001, "Andersen's Role In Enron Audits Spurs Questions --- Firm's External, Inside Work May Lead to More Scrutiny", *Asian Wall Street Journal*, pp. M7.
- Yasin, F.M. & Nelson, S.P. 2012, "AUDIT COMMITTEE AND INTERNAL AUDIT: IMPLICATIONS ON AUDIT QUALITY", *International Journal of Economics, Management and Accounting*, vol. 20, no. 2, pp. 187-218.